

WEISZ BOGLÁRKA

Megszerezni és megtartani egy kiváltságot

A kassaiak vámmmentessége*

1319. április 9-én I. Károly a kassai *hospes*eket azon szolgálataikért, amelyeket neki Magyarországra jövelele óta teljesítettek, felmenti Újvár, Zemplén megyékben a Tisza és Sajó folyóig — egészen Bereg megyéig — a királyi várakhoz vagy másokhoz tartozó vámok vagy más néven szedett jövedelmek alól.¹ Ezzel a kassaiak a Sajó és Tisza közötti vidékre területileg korlátozott vámmmentességhez jutottak, mely arra utal, hogy a kassaiak kereskedelme ebben az időszakban e területre korlátozódott. 1323-ban I. Károly új pecsétet kezdett használni,² és a korábbi pecsétjével — melyet középen bemetszve érvénytelenített —³ kelt okleveleket ettől az évtől kezdődően mindenki igyekezett átíratni.⁴ Így tettek a kassaiak is, amikor az 1321-ben megszerzett kamarahasznámentességre vonatkozó oklevelüket⁵ 1323-ban megerősítették az uralkodóval.⁶ A

* „A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/1-11-1-2012-001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program-Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.”

¹ *populus nostros in comitatibus de Wyuar et de Zemlynio usque ad fluvios Tycie et Sayo nuncupatos a solutione cuiuslibet tributi seu thelonii tam ad castra nostra, quam ad alios proventus, quocunque nomine censeatur, ac usque ad comitatum de Bereg perpetuo duximus exime ndos de gracia speciali — Vysady miest a mestečiek na Slovensku [Privileges of the cities and markets in Slovakia] I. 1238–1350. Ed. Eubomir Juck. Bratislava 1984. (a továbbiakban: VMMS I.) 93. p. (Anjou-kori oklevéltár I–XXXII. Szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Géczy Lajos, Kristó Gyula, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–2012. [a továbbiakban: Anjou-oklt.] V. 426. sz.).*

² GÁRDONYI ALBERT: *I. Károly király nagypecsétjei*. Turul 25. (1907) 36. p.

³ Pl. 1323. jan. 4.: Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 250 588. (Anjou-oklt. VII. 2. sz.); 1323. febr. 4.: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I–XV*. Ed. Tade Smičiklas. Zagrabiae 1904–1934. (a továbbiakban: CDCr) IX. 108–110. (Anjou-oklt. VII. 27. sz.); 1327. dec. 10.: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. Kiadják: Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly, Véghely Dezső. I. Győr–Budapest 1865. 150–153. pp. (Anjou-oklt. XI. 576. sz.); 1328. okt. 20.: CDCr XI. 293. (Anjou-oklt. XII. 450. sz.); 1329. jan. 20.: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis III. Collegit et edidit Ferdinandus Knausz, Ludovicus Crescens Dedek. Strigonii 1924. 142–143. (Anjou-oklt. XIII. 38. sz.);* Jóllehet ez a pecsét elveszett 1330-ban, a későbbiekben azonban az ezzel kiállított okleveleket ugyanolyan érvényűnek tekintette, mintha harmadik pecsétjével erősítették volna meg, vö. GÁRDONYI A: *I. Károly király nagypecsétjei* i.m.

⁴ *nos per medium secari dudum in antea feceramus — Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. (a továbbiakban: CD) VIII/4. 370. p.*

⁵ VMMS I. 95–96. pp. (Anjou-oklt. VI. 142. sz.).

⁶ DF 269 411 (Anjou-oklt. VII. 336. sz.).

vámmentességre vonatkozó kiváltságlevelüket azonban nem erősítették meg az új pecséttel, pedig szükség lett volna rá, mert I. Károly a későbbiekben nem tekintette bizonyító erejűnek az 1301 és 1322 között használt első pecsétjével megerősített okleveleket.⁷ Mivel az uralkodó a kassaiak kamarahaszna mentességét megerősítette, két lehetőséggel kell számolnunk: a kassaiak vagy nem kérték vámmentességük megerősítését, mert a gyakorlatban e nélkül is érvényesíteni tudták azt, vagy kérték ugyan az uralkodótól, de ő ezt megtagadta. Ez utóbbi elgondolás állhat közelebb a valósághoz, hiszen — ahogy a későbbiekben látni fogjuk — a kassaiak e területre vonatkozó vámok alóli mentességükre a későbbiekben — egészen annak Zsigmond-kori átírásáig — sohasem hivatkoztak egy-egy vámbirtokossal kialakult vitájuk során. Az 1340-es években több oklevél is arra utal, hogy a kassaiak I. Károlytól kapott vámmentessége valóban nem volt érvényben. Elsőként egy 1343-ban kelt oklevélben hallunk arról, hogy a kassaiakat Patakra vagy üres hordóikkal Szikszóra menve Szinán vámfizetésre kényszerítik, jóllehet szabadságuk szerint ők ezt sohasem fizették. A kassaiak nem a Sajó és a Tisza közötti vámmentességükkel álltak elő, hanem azt bizonygatták, hogy amikor Patakra mennek, sohasem mentek át Szinán és ott nem kellett vámot fizetniük,⁸ azaz olyan úton közlekedtek, mely Szinát elkerülte. Feltételezhető, hogy a Kassa, Lebenye, Abaújvár közötti „nagy úton” haladtak, mely elkerülte Szinát.⁹ A szinaiak azonban azt akarták, hogy a Zsebesen, Enyickén át Szinára vezető utat használják,¹⁰ ahogy vélhetőleg Szikszóra menve is erre közlekedtek a kassaiak. Ez utóbbi esetben a kassaiak ráadásul csak az üres hordók után szedett vám miatt nehezteltek. 1345-ben is csak azért emeltek panaszt a szinai — és a középnémeti valamint a somosi — vámmal kapcsolatban, hogy többletvámot (*superfluum tributum*) szednek tőlük, és a gyalogosokat is vámszedésre kötelezik, jóllehet ők korábban erre nem voltak kötelesek. Az uralkodó meg is tiltja, hogy többletvámot szedjenek tőlük vagy a gyalogosokat megvámolják.¹¹ Ekkor azonban egy olyan újabb vámszedő hely jelenik meg Szina mellett, mégpedig Középnémeti, mely Újvár megyében feküdt, ahol elméletileg a kassaiak 1319 óta vámmentességgel bírtak. 1351-ben pedig a kassaiak azért panaszkodtak, mert eddig Leleszen áruikkal vámfizetés nélkül mehettek át, a leleszi prépostság azonban a hetivásár napján, hétfőnként minden egyes halszállító szekér után egy halat szedett a barátok ellátására (*pro sustentationem*), és ezt a kassaiakkal szemben is érvényesítették.¹² Lelesz Zemplén megyében feküdt, így e településre is érvényesnek kellett volna lennie a vámmentességi kiváltságnak. Mindez pedig arra utal, hogy miután a kassaiak I. Károly második pecsétjével nem erősítették meg 1319-es vámmentességüket, elvesztették azt. I. Lajos sem erősítette meg az 1319-es vámmentességi oklevelüket, jóllehet első pecsétjének elvesztése után megerősítő zá-

⁷ Vö. 1339. dec. 13.: CD VIII/4. 370. (Anjou-oklt. XIII. 736. sz.).

⁸ quod universitas civium et hospitem de Cassa in civitatem Patak transferentes nullo unquam tempore per villa Zyna et tributum de eadem transitum habuisset sew fecisset — DF 269 295 (Anjou-oklt. XXVII. 636. sz.); Ezen 1345. évi oklevélre vonatkozik Scheutzlich regesztája, mely szerint 1344-ből I. Lajosnak olyan oklevele van a kassai levéltárban, mely a többletvámról szól, valamint hogy Szinán, Középnémetin és Somoson a gyalogosoktól nem szedhető vám, DF 287 451. (Anjou-oklt. XXVI. 814. sz.).

⁹ Vö. GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.* Bp. 1963. 53., Vö. térképmeléklet

¹⁰ Uo.

¹¹ VMMS I. 140. p.

¹² DF 269 298.

radékkal ellátott oklevelekben (1364–1365) fennmaradt záradék szövege erre lehetőséget biztosított volna, hiszen a megerősítendő oklevelek között felsorolta az I. Károly első pecsétjével kiállított privilégiumokat is.¹³ Ezzel a kassaiaknak is tisztában kellett lenniük, hiszen az 1347. július 28-án Szentháromság napjára kapott éves vásártartási engedélyükön ez az 1364. évi záradék is szerepel.¹⁴ Jóllehet, az is elképzelhető, hogy a kassaiak megpróbálták I. Lajossal 1319. évi vámmentességüket átíratni, erre azonban az uralkodó, ahogy korábban apja sem, nem volt hajlandó. Ezt az elgondolást erősítheti, hogy amikor a kassaiak 1347. július 28-án Buda kiváltságait kapták meg,¹⁵ mégpedig oly formában, hogy a budaiak 1244. és 1276. évi kiváltságlevelének szövegét — kisebb stiláris eltérésekkel, illetve bizonyos pontok kihagyásával — másolták le az 1347. évi kassai városprivilegiumba,¹⁶ a kimaradt paragrafusok között találjuk az országos vámmentességre vonatkozó részt.¹⁷ Ez arra utal, hogy az uralkodó egy, ma már meghatározhatatlan oknál fogva a kassaiaknak nem szándékozott országos vámmentességet biztosítani. Ez felettébb érdekes, főként annak tudatában, hogy ugyanakkor a kereskedelem szempontjából az egyik legfontosabb jogot, a lerakat-jogot a város I. Lajostól megkapta.¹⁸ I. Lajos korában a vámszedés tekintetében csak egyéb kedvezményeket kaptak, melyek mindegyike a kassaiak külkereskedelmével volt kapcsolatban. Ezek szerint a kassaiak külkereskedelmének három iránya volt e korszakban: Orosz-, Cseh- és Lengyelország.¹⁹ Az orosz területeken a kassaiakat több vámmal sújtották, mint a lengyel kereskedőket, ezért 1344-ben az uralkodó Dethknek, a rutének kapitányának megparancsolta, hogy vámszedő-helyein országa lakosaitól, így a kassaiaktól is csak a jogos vámot követelje, majd annak kifizetését követően szabadon engedje távozni a kereskedőket.²⁰ Boroszló és a Cseh területek felé I. Lajos 1364-ben egy új utat nyitott, mely elsősorban a kassai és a szepesi kereskedőket érintette: ez Liptón, Turócon és Zsolnán keresztül vezetett, és az út során csak e három településen kellett meghatározott mértékű vámot, mégpedig egy áruval megrakott mázsaszekér után 4–4 garast fizetniük ki- és befelé jövet a kereskedőknek.²¹ Lengyelországban először csak annyit sikerült elérniük a kassaiaknak, hogy Erzsébet királyné 1371-ben elrendelje, hogy a kassaiak Lengyelországban ne fizessenek annál több vámot, mint amennyit a krakkói és lengyel kereskedők fizetnek.²² 1378-ban Erzsébet királyné újabb kiváltságot biztosított a kassai, a lőcsei és más Szepességben lévő városok kereskedőinek, akik Lengyelországba, Krakkóba vagy azon túl mennek javaikkal és áruikkal, mégpedig *Alba ecclesia sive Chyhou*-ban [ma Czchów, Lengyelország] felmentette őket a fél vám fizetése alól.²³ Egy újabb külkeres-

¹³ Vö. GRÜNN ALBERT: *I. Lajos király megerősítő záradéka*. Turul 19. (1901) 29–33. pp.

¹⁴ VMMS I. 152. p.

¹⁵ VMMS I. 147–149. pp.

¹⁶ ZSOLDOS ATTILA: *Kassa útja az 1347. évi kiváltságolásig*. [Megjelenés alatt]

¹⁷ 1244: Item infra limites regni nostri ab omni tributo, salca tricesima et salvo iure ecclesie Budensis, quantum ad tributa de salibus exigenda, sunt exempti — Elenchus fontium historiae urbanae III/2. Ed. András Kubinyi, Monika Jánosi, Péter E. Kovács, József Köblös, István Tringli. Bp. 1997. 40. p.

¹⁸ Vö. WEISZ BOGLÁRKA: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. Bp. 2012. 60. p.

¹⁹ Vö. TEKE ZSUZSA: *Kassa külkereskedelme 1393–1405. között*. Századok 137. (2003) 386–403. pp.

²⁰ VMMS I. 139. p. (Anjou-oklt. XXVIII. 393. sz.).

²¹ DF 269 299.

²² DF 269 300.; DF 269 301.

²³ DF 269 302.

kedelmi irány jelentkezik a vámokkal összefüggésben Zsigmond uralkodása elején, mégpedig a Bécs felé tartó,²⁴ mely minden bizonnyal már a korábbi időszakban is a kassaiak egyik célpontja lehetett. Zsigmond 1388-ban elismerte, hogy a kassaiak Ausztria vagy Bécs felé közlekedve sohasem fizettek több vámot, mint amennyit a szepesi kereskedők és polgárok fizettek, éppen ezért ezután se szedjenek tőlük többet.²⁵

Belkereskedelem tekintetében a kassai kereskedők számára Erdély volt az egyik olyan terület, melyet előszeretettel látogattak a 14. század második felében. Amikor I. Lajos 1369-ben a lengyel és német kereskedőknek, valamint a posztókereskedőknek megtiltotta, hogy a posztót Erdélyben Brassón túl vigyék, ehelyett minden árujukat Brassóba kötelesek vinni, és ott ép végekben (*cum peciis integris*) eladni, rendelkezését nem tekintette érvényesnek a hazai kereskedőkre, különösen a kassaiakra nézve.²⁶ Mindez pedig arra utal, hogy a kassaiak nem csak Erdélybe jártak kereskedni, de lehetőségük volt arra is, hogy Havasalföld felé továbbmenjenek. Hamarosan azonban I. Lajos szabályozta az erdélyi kereskedelmet, és 1378-ban a kassai és más Erdélyen kívüli városok kereskedőinek meghatározta, mely városokban folytathatnak kereskedelmet, ezek szerint Kolozsvárt, Besztercét, (Gyula)Fehérvárt, Enyedet, Tordát és Szebent kereshették fel. Ezekben a településeken a posztót csak végben (*cum peciis et non cum ulnis*) árusíthatták, és Szebenben túl sem a hét százsz székbe, sem a hegyekbe nem mehettek, kivéve a sokadalmakat és a székelyek vásárait, falvait.²⁷ A király rendelkezése kettős: egyrészt a nem erdélyi kereskedők — és itt elsősorban a kassaiakra kell gondolnunk — Erdélyben csak meghatározott településeken árusíthatták a posztót, de csak nagytételben, másrészt nem mehettek Szebenben túl sem Brassóba, sem a Havasalföldre. Fügedi Erik szerint a kassaiak a későbbiekben nem is mentek Erdélybe, hanem Váradon cserélték el áruikat.²⁸ Amikor azonban 1391-ben Zsigmond oklevelet intéz a vámbirtokosokhoz, különösen a hunyadi és debreceni vámszedőkhöz, melyben felhívja figyelmüket arra, hogy a kassai és szepességi kereskedőktől, akik szekereiken egyedül, azaz árut nem szállítva utaznak, valamint azok lovai után vámot nem szedhetnek,²⁹ valójában arról tudósít bennünket, hogy ebben az időszakban a kassaiak nem csak Váradra, de Erdélybe is utaztak.³⁰

A kassaiak végül Zsigmondtól az 1319. évi területileg korlátozott vámmentességi kiváltságuk megerősítését kérték, és az uralkodó ennek eleget is tett 1392. március 10-

²⁴ Vö. TEKE ZS: *Kassa külkereskedelme* i. m. 403–404. pp.

²⁵ DF 269 303.; DF 269 304.; 1395-ben hasonló tartalommal állít ki oklevelet Stibor erdélyi vajda és pozsonyi ispán, KEMÉNY LAJOS: *Kassa város levéltárából*. Történelmi Tár, 1897. 768–769. pp.

²⁶ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen II. Bearb. Von Franz Zimmermann, Carl Werner. Hermannstadt 1894. 336. p.

²⁷ *ultimate in Cybinium nequaquam ne ulterius in septem sedibus possint accedere cum mercimoniis praelibatis nec montanas nostras in eisdem partibus existentes attemptent visitare salvo duntaxat, quod iidem mercatores de Cassa et alii ad singulas nundinas seu fora annualia libere et privilegiate sed non dedicationes ecclesiarum omnia etiam fora et villas sicularum nostrorum cum suis mercantiis procedant tute, libere et expedire* — UGDS II. 492. p.

²⁸ FÜGEDI ERİK: *Kaschau, eine osteuropäische Handelsstadt am Ende des 15. Jahrhunderts*. Studia Slavica II. (1956) 185–213. pp., 207. p.

²⁹ DF 269 305.

³⁰ Rendelkezését 1424-ban meg is ismétli, DF 269 332.

én,³¹ sőt ugyanezen a napon I. Lajos 1364. évi oklevelét is megerősítették, mely a cseh területek felé vezető útra vonatkozott.³² Oly hosszú idő telt azonban már el a területileg korlátozott vámmentesség megadása, illetőleg érvénytelenítése óta, hogy annak újbóli érvényre juttatása nem ment zökkenőmentesen. Már 1393-ban Mária királynő megtiltja Perényi Miklós volt bánnak, hogy a kassaiakat vámszedőhelyeihez kényszerítse, és jogtalan vámot szedjen tőlük.³³ 1404-ben Zsigmondnak ismételen fel kellett szólítania a vámszedőket, hogy tartsák tiszteletben Kassa vámmentességét Abaúj és Zemplén megyékben Kassa városától a Sajó és a Tisza folyóig, egészen Bereg megyéig,³⁴ sőt Perényi Péter abaújvári ispánt is ennek betartatására szólította fel az uralkodó.³⁵ A későbbiekben Zsigmond 1392. évi megerősítő oklevelét maga Zsigmond 1423-ban, majd 1492-ben II. Ulászló erősíti meg,³⁶ valójában azonban az összes uralkodó elismeri e mentességüket. Így 1453-ban V. László a Tisza és Sajó közötti vámszedőket figyelmezteti a kassaiak vámmentességére.³⁷ 1478-ban Mátyás szintén arról ad számot, hogy a kassaiak elődei óta élnek a Tisza és Sajó között a vámmentességgel.³⁸ Az 1450-es évektől a kassaiak vámmentességére vonatkozó megjegyzésekben változás következik be, ugyanis eltűnik Abaúj és Zemplén megyére vonatkozó hivatkozás, és „csak” a Tisza és a Sajó folyó közötti területre érvényes vámmentesség szerepel az indoklásban. Ez nem véletlen vagy egyszerűsítés eredménye, hanem tudatos döntést kell látnunk mögötte, mivel így lehetőség nyílik olyan vámhelyek elleni fellépésre, melyek nem e két megyében, de még a Sajótól keletre helyezkednek el, mint például a Gömör megyei Krasznahorka.

A vámmentesség érvényesítése azonban nem mindig sikerült, így a kassaiak lényegében az idők folyamán az összes, e területen vámmal rendelkező birtokossal összetűzésbe keveredtek. Az ilyen tartalmú oklevelekből hol a vámszedő helyeket, hol csak a vámbirtokosok személyét ismerjük meg, néha mindkettőt. Az oklevelekben említett vámszedő helyek a következők: Somodi,³⁹ Jánok,⁴⁰ Reste (*Recsite*),⁴¹ Buzita,⁴² (Alsó)Németi,⁴³ Garadna,⁴⁴ Zsadány,⁴⁵ Nádasd,⁴⁶ Szakály,⁴⁷ Szikszó,⁴⁸ Komlós,⁴⁹ Szinye⁵⁰

³¹ DF 269 307.

³² DF 269 306.

³³ DF 269 309. (Zsigmondkori oklevéltár I–XII. Szerk.: Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. Bp. 1951–2013. [a továbbiakban: ZsO] I. 2886. sz.)

³⁴ 1404. június 15.: in comitatibus Abawywariensis et Zempleniensis a civitate nostra Cossoviensis usque fluvios Titie et Sayo et usque comitatum de Bereg — DF 269 311 (ZsO II/1. 3258. sz.); DF 269 312; DF 269 315. p.

³⁵ 1404. szeptember 15.: DF 269 314 (ZsO II/1. 3406. sz.); 1404. november 20: DF 269 313 (ZsO II/1. 3506. sz.).

³⁶ 1423. jan. 29: DF 269 328; 1492. ápr. 6: DF 269 459.; Zsigmond 1392. évi oklevelét átíratják a jászói konventtel, 1406. jan. 30: DF 269 319.; Zsigmond 1392. évi oklevelét egy, a vámbirtokosokkal szemben lefolytatott per során átírja Ország Mihály nádor, 1482. márc. 3: Archiv mesta Košice. Archivum Secretum (a továbbiakban: AMK AS) F 95.

³⁷ DF 269 339. p.

³⁸ DF 269 371. p.

³⁹ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.); Vö. 1439: Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 80 692.

⁴⁰ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.).

⁴¹ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.).

⁴² 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.); Vö. 1459: DL 15 412.

⁴³ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.).

⁴⁴ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.).

és Vizsoly (Abaúj megye);⁵¹ Szerencs,⁵² Vámosújfalú (*Tholwawyfalu*),⁵³ (Gál)Szécs,⁵⁴ Újhely,⁵⁵ Zemplén,⁵⁶ (Tőke)Terebes⁵⁷ és Kenézlő (Zemplén megye);⁵⁸ Krasznahorka⁵⁹ és Hárskút (Gömör megye),⁶⁰ (Felső)Zsolca⁶¹ és (Alsó)Zsolca (Borsod megye).⁶² A vámbirtokosok közül az oklevelek szerint meggyűlt a baja a kassaiaknak a Perényiekkel,⁶³ a Cudarokkal,⁶⁴ a Buzitai Kardosokkal,⁶⁵ a Losonciakkal,⁶⁶ a Pelsőciekkel,⁶⁷ Brankovics György szerb despotával,⁶⁸ az Uporiakkal, a Szécsiekkel,⁶⁹ a Baksa rokonságába tartozó Szerdahelyiekkel és Csapiakkal,⁷⁰ Bánfalvi Bárius Lászlóval,⁷¹ a Szapolyaiakkal,⁷² a Pálóciakkal,⁷³ a Rozgonyiakkal, Zbugyai Istvánnal, Kaplyon nembeli Cékei Jánossal, a Fancsal családdal, a Lónyaiakkal, Magyar Balázssal és Kelemenel⁷⁴ és a Homonnaiakkal.⁷⁵ Az említett családok, személyek által birtokolt vámokkal a fentebbi vámszedőhely listát a következőképpen egészíthetjük ki: Szina,⁷⁶ (Nagy)Németi,⁷⁷ Zsír,⁷⁸ Kápolna,⁷⁹ Alsóregmec,⁸⁰ Vily,⁸¹ Újhely,⁸² Telkibánya,⁸³ Kázs-

⁴⁵ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.); Vö. 1440: DL 13524.

⁴⁶ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.); Vö. 1440: DL 13524; 1470: DL 16 974; 1472: DF 212 586.

⁴⁷ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.).

⁴⁸ 1475: DF 269 367.

⁴⁹ 1483: DF 269 385.; Vö. 1454: DL 24 541.

⁵⁰ 1482: DF 269 383; Vö. 1454: DL 24 541.

⁵¹ 1482: DF 269 379; 1519: AMK AS F 121; Vö. 1388: ZsO I. 822. sz.; 1454: DL 24 541.

⁵² 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.); Vö. 1388: ZsO I. 822. sz.

⁵³ 1405: DF 269 318. (ZsO II/1. 3778. sz.); Vö. 1481: DL 18 525; 1493–1499: *Neumann Tibor: A Szapolyi család oklevéltára I. Budapest 2012. 258.*

⁵⁴ 1482: DF 269 375; Vö. 1355.: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XI. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Döry Ferenc. Pest –Bp.1871–1915. (a továbbiakban: ZICHY) II. 617.; 1355.: ZICHY II. 643. p.

⁵⁵ 1482: DF 269 384.; 1482: DF 269 380.

⁵⁶ 1433: DF 269 337; Vö. 1484: DL 18 934.

⁵⁷ 1433: DF 269 337; Vö. 1454: DL 24 541.

⁵⁸ 1484: AMK AS F 100., vö. 1480: DL 24 981.

⁵⁹ 1433: DF 269 337.; 1517: AMK AS F 117.

⁶⁰ 1433: DF 269 337.

⁶¹ 1433: DF 269 337.

⁶² 1433: DF 269 337; Vö. 1396: ZsO I. 4426. sz.

⁶³ 1393: DF 269 309. (ZsO I. 2886. sz.); 1433: DF 269 337; 1482. márc. 3: AMK AS F 95.; 1482: DF 269 383.; 1484: AMK AS F 99.

⁶⁴ 1405: DF 269 318.; 1406: DF 269 320.

⁶⁵ 1405: DF 269 318.; 1482. márc. 3: AMK AS F 95.

⁶⁶ 1406: DF 269 320.; 1482. márc. 3: AMK AS F 95.

⁶⁷ 1433: DF 269 337.

⁶⁸ 1439: DF 269 338.

⁶⁹ 1479: AMK AS F 95.

⁷⁰ 1481: DF 269 375.; 1482. márc. 3: AMK AS F 95.

⁷¹ 1481: DF 269 376.; 1482. márc. 3: AMK AS F 95.

⁷² 1482. márc. 3: AMK AS F 95.; 1482: DF 269 382; 1482: DF 269 381.; Vö. 1519: *Neumann T.: Szapolyi okl. i. m. 414.*

⁷³ 1482. márc. 3: AMK AS F 95.; 1482: DF 269 384; 1482: DF 269 377.

⁷⁴ 1482. márc. 3: AMK AS F 95.

⁷⁵ 1433: DF 269 337; 1482. márc. 3: AMK AS F 95.; 1482: DF 269 378.

⁷⁶ Vö. 1392: A Perényi család levéltára 1222–1526. Közzéteszi Tringli István. Bp. 2008. (a továbbiakban: TRINGLI I.: *Perényi*) 163. sz.; 1430: DL 12 186.

⁷⁷ Vö. 1433: DF 269 337; 1454: DL 24 541.

márk⁸⁴ és Forró (Abaúj megye);⁸⁵ Tokaj (fél vám),⁸⁶ Köröm,⁸⁷ Abara,⁸⁸ Upor,⁸⁹ Újlak⁹⁰ és Bozza (Zemplén megye).⁹¹

Az adatok egyértelműen arra utalnak, hogy a Sajó és a Tisza között nem volt olyan vám, illetőleg vámbirtokos, akivel szemben a kassaiak ne akarták volna érvényesíteni vámmentességi jogukat. Ez azonban nem minden esetben sikerült, minden bizonnyal a vámbirtokos, illetőleg Kassa adott helyzetéből fakadt, hogy időnként a város kész volt vámot fizetni, de csak meghatározott keretek között. Így 1433-ban a kassaiak csak azért emeltek panaszt az uralkodónál, hogy a Zemplén megyei Terebesen, az Abaúj megyei Alsónémetin, Vizsolyban, valamint a Gömör megyei Zsolcán, Krasznahorkán, Hárskúton dupla vámot szednek tőlük, jöllehet ők mindig csak egy vámot fizettek. Zsigmond a későbbiekben az egy vám fizetését rendelte el.⁹² A dupla vám fizetése, legalábbis Vizsolyban már a korábbiakban is probléma volt. Zsigmond ugyanis már 1425-ben rendelkezett arról, hogy Vizsolyban ne két vámkerék legyen, azaz ne két helyen szedjenek vámot, hanem ahogy régen is, csak egy kerék legyen, azaz egy vámot szedjenek.⁹³ Mivel az uralkodó Abaúj megye hatóságához címzett oklevele a kassai levéltárban maradt fenn, bizonyosak lehetünk abban, hogy a királyi tiltás háttérében is a kassaiakat kell keresnünk.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy Zsigmond 1405. április 15-én városi törvényében mind a behozott, mind a kivitt áruk után harmincad szedését rendelte el, ennek enyhítésére, hogy „az ilyen kereskedők vagy kalmárok és a többi fent említett, bármely királyi vám- vagy révhelyünkön személyükben lovaikkal, szekereikkel s mindenféle áruikkal és összes dolgaikkal és javaikkal, minden vámfizetés nélkül, szabadon és akadálytalanul mehessenek keresztül, annyiszor, amennyiszor nekik tetszeni fog. Megparancsolva mind mostani, mind jövődöbeli vámtisztjeinknek, hogy ezeket a személyeket, legsúlyosabb nehezteülésünk büntetése alatt, az előbb említett szabadság ellenére semmi szín alatt se merjék akadályozni, és tőlük semmi vámot se kérjenek és ne szedjenek”.⁹⁴

⁷⁸ Vö. 1454: DL 24 541.

⁷⁹ Vö. 1454: DL 24 541.

⁸⁰ Vö. 1454: DL 24 541.

⁸¹ Vö. 1454: DL 24 541.

⁸² 1482: DF 269 384.; 1482: DF 269 380.

⁸³ Vö. 1440: DL 13524; 1470: DL 16 973.

⁸⁴ Vö. 1440: DL 13524; 1470: DL 16 973.

⁸⁵ Vö. 1440: DL 13 524; 1470: DL 16 973.

⁸⁶ Vö. 1388: ZsO I. 822. sz.

⁸⁷ Vö. 1341: AO. IV. 166. (Anjou-oklt. XXV. 774. sz.); 1409: DL 70 772 (*Tringli I.*: Perényi 311. sz.).

⁸⁸ Vö. 1481: DL 18 525.

⁸⁹ Vö. 1307: AO I. 135. (Anjou-oklt. II. 239. sz.); 1481: DL 18 525.

⁹⁰ Vö. 1406: ZsO II/1. 4699. sz.

⁹¹ Vö. 1326: Zichy I. 277. (Anjou-oklt. X. 141. sz.).

⁹² DF 269 337.

⁹³ DF 269 334 (ZsO XII. 292. sz.).

⁹⁴ et etiam recompensam sanximus et ex liberalitate regia concessimus, quod huiusmodi mercatores ac negotiatores et alii prenominati per quecunque loca tributorum seu teloniorum nostrorum regalium cum personis, equis, curribus ac quibuscunque eorum mercimoniis ac rebus et bonis universis libere et expedite, sine aliquali solutione tributaria transire valeant — Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. Ed. Franciscus Döry, Georgius Bónis, Vera Bácskai. (Publicationes Archivi

A kassaiak már másnap e dekrétumra hivatkozva nyerték el országos vámmentességüket, mely kizárólag a királyi tulajdonban lévő vámokra — legyenek azok akár honorbirtokos kezén — volt érvényben.⁹⁵ Zsigmond ezen rendeletének szellemében kelt Garai Miklós nádor 1406. január 14-i oklevele, melyben a Magyar Királyság területén fekvő honorjához tartozó vámszedőkhöz (*sub iurisdictione nostri honoris ubilibet intra ambitum regni Hungarie*) intézett oklevelet, és a kassaiak vámmentességét biztosította.⁹⁶ Markáns különbség figyelhető meg a kassaiak területileg korlátozott, illetőleg az országos vámmentessége között. Míg az előbbi mind a királyi, mind a mások kezén lévő vámokra vonatkozott, országos vámmentességük csak a királyi tulajdonban lévő vámnoknál volt érvényesíthető. Nem véletlen tehát, amint fentebb láttuk, területi vámmentességük az egész középkor folyamán fontos volt a kassaiak számára. Feltűnő azonban az, hogy a középkorban egyetlen uralkodóval sem íratják át Zsigmond ezen 1405. évi oklevelét. Ha máskor nem is, de amikor 1492-ben II. Ulászlóval több — igaz, nem minden — kiváltságra vonatkozó oklevelüket megerősítették,⁹⁷ melyek között I. Károly 1319. évi, a területi vámmentességre vonatkozó oklevelét is megtaláljuk, elvárnánk az országos vámmentességre vonatkozó kiváltságlevelük megerősítését. Egyedül a leleszi konventtel íratják át ezt az oklevelet 1458-ban,⁹⁸ ez azonban nem jogbiztosító szándékkal készült. Jól jelzi azonban, hogy a kassaiak országos vámmentességi kiváltsága élő volt, és a megerősítések hiánya mögött nem a kiváltság elvesztését — mint ahogy fentebb az 1323 és 1392 közötti időszakban ez megtörtént a területi vámmentességi kiváltságokkal kapcsolatban —, hanem valamely más okot keressünk. A vámszedéssel kapcsolatban a kassaiak két érvelése bukkan fel a 14. századtól, az egyik szerint ők csak annyit kötelesek fizetni, mint a szepesi szászok,⁹⁹ a másikonál a budaiakra hivatkoznak.¹⁰⁰ A szepesi szászokra történő utalás csak a 14. század végén jelentkezik, mindkét esetben a Bécs felé közlekedésre vonatkozik a rendelkezés. A budaiak vámmentességével azonos jogot formáló első oklevél 1393. november 25-én kelt,¹⁰¹ korábban, mint ahogy 1405. évi országos vámmentességi jogát Kassa megkapta volna. A budaiak említése azonban felkelti a gyanút, hogy itt valójában országos vámmentességre utalnak a kassaiak, mellyel a budaiak is rendelkeztek. A város kihasználta, hogy 1347-ben Buda jogát kapták meg — igaz pont az országos vámmentességre vonatkozó passzus a kassaiak 1347. évi kiváltságleveléből hiányzik —, és csak azokon a vámhelyeken akartak ők is vámot fizetni, ahol ezt a budaiak is megteszik. Buda országos vámmentessége ugyanis Árpád-kori, oly korból származik tehát, amikor az uralkodótól a vámfizetés alóli mentesség egyaránt vonatkozott a királyi és a nem királyi tulajdonban lévő vámokra. A

Nationalis Hungarici II.) Bp. 1976. 206.; Magyar fordítása: Magyar történeti szöveggyűjtemény 1000–1526. Szerk. Bertényi Iván. Bp. 2000. 319. p.

⁹⁵ DF 269 316 (ZsO II/1. 3802. sz.).

⁹⁶ DF 269 317 (ZsO II/1. 4393. sz.).

⁹⁷ 1423. jan. 29: DF 269 328; 1492. ápr. 6: DF 269 459.; Zsigmond 1392. évi oklevelét átírják a jászó konventtel, 1406. jan. 30: DF 269 319.; Zsigmond 1392. évi oklevelét egy, a vámbirtokosokkal szemben lefolytatott per során átírja Ország Mihály nádor, 1482. márc. 3: AMK AS F 95.

⁹⁸ 1458. szept. 20: DF 269 347=DF 269 348=DF 269 349.

⁹⁹ 1388. jún. 18: DF 269 303; 1395. dec. 8: DF 269 310.

¹⁰⁰ 1393. nov. 25: DF 269 308; 1453. máj. 30: DF 269 340; 1453. jún. 7: DF 269 134.; 1458. aug. 2: DF 269 345.

¹⁰¹ DF 269 308.

15. század végén kialakult vámperekből — zsitvatői, nagyváradai vámper — az a felfogás rajzolódik ki, hogy a vámmentességet csak azon települések tudták érvényesíteni, melyek mentessége korábbi volt, mint a vám birtoklása,¹⁰² vagy felteszem, a vám felállítására. A kassaiak számára tehát kedvező volt, ha a budaiakra hivatkoznak vámmentesség tekintetében, hiszen így több vám alóli mentességet is elérhettek, mint amennyire valójában joguk lett volna, akár országos vámmentességük megszerzése előtt, akár az után. Ezt az elgondolást erősíti, hogy a budaiakkal egyező vámfizetési kötelezettségre vonatkozó oklevelek mind a királyi, mind mások vámszedőihez szóltak.

A 15. század közepétől ugyanakkor fennmaradtak olyan oklevelek, melyek a kassaiak régtől bírt, vagy Zsigmond óta bírt vámmentességi kiváltságára hivatkoznak,¹⁰³ mely minden bizonnyal a kassaiak országos vámmentességére vonatkozó megjegyzés, sőt több annál. Ugyanis nem csak a királyi, hanem a nem királyi vámok birtokosainak is tiltják a behajtást a kassaiaktól. Az oklevelekben mind királyi, mind nem királyi tulajdonban lévő vámhelyek is szerepelnek: Muhi,¹⁰⁴ Debrecen,¹⁰⁵ Böszörmény,¹⁰⁶ Nyárád,¹⁰⁷ Szihalom,¹⁰⁸ Maklár,¹⁰⁹ Szikszó,¹¹⁰ Bihar,¹¹¹ Már 1475-ben Mátyás arra utal, hogy Kassa más szabad királyi városokhoz hasonlóan vámmentességgel rendelkezik,¹¹² II. Ulászló pedig 1500. évi törvényében ismeri el, hogy a szabad királyi városok, így Kassa is köztudomású, hogy minden vám fizetése alól mentes. Ennek szellemében adott ki Kassa számára oklevelet 1500. május 25-én,¹¹³ majd 1500. augusztus 11-én már a margitszigeti apácáknak tiltja, hogy Pesten a kassaiaktól vámot szedjenek.¹¹⁴ Az adatokból világosan kitűnik, hogy a kassaiak érvényesíteni tudták vámmentességi kiváltságukat annak ellenére is, hogy azt megerősítették volna, sőt, mivel nem tették, az idők folyamán bővíteni tudták azt, kiterjesztve a nem királyi vámokra.

A kassaiak azonban nemcsak a kereskedelmi árukra, melyre 1405. évi országos vámmentességük szólt, hanem egyéb dolgaikra is kaptak vámmentességet a középkor folyamán. Zsigmond 1407 előtt olyan általános rendelkezést hozott, melynek értelmében a királyi városok polgárai a folyókon leúsztatott fák után nem tartoztak vámot fizet-

¹⁰² Vö. KUBINYI ANDRÁS: *A városi rend kialakulásának gazdasági feltételei és a főváros kereskedelme a 15. század végén*. In: Kubinyi András: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. I. Bp., 2009. 312–322. pp.

¹⁰³ 1458: DF 269 346.; 1470: DF 269 364.; 1474: DF 269 366.; 1481: DF 269 374.; 1482: DF 269 377.; 1483: AMK AS F 96 = F 97.; 1484: AMK AS F 98.; 1490: AMK AS F 102.; 1491: AMK AS F 101.; 1492: AMK AS F 103.; 1492: AMK AS F 105.

¹⁰⁴ 1457: DF 269 343.; 1462: DF 249 357.; 1464: DF 269 359.; 1467: DF 269 360.; 1492: AMK AS F 104.; 1492: AMK AS F 108.

¹⁰⁵ 1461: DF 249 355.; 1462: DF 249 358.; 1466: DF 269 361.; 1492: AMK AS F 107.; 1492: AMK AS F 106.; 1498: AMK AS F 113.

¹⁰⁶ 1461: DF 249 355.; 1462: DF 249 356.

¹⁰⁷ 1466 DF 269 362.

¹⁰⁸ 1466: DF 269 363.

¹⁰⁹ 1466: DF 269 363.

¹¹⁰ 1475: DF 269 367.

¹¹¹ 1475: DF 269 368.

¹¹² DF 269 367.

¹¹³ AMK AS F 115.

¹¹⁴ AMK AS F 116.

ni.¹¹⁵ Ezt azonban Pelsőci János volt lovászmester semmibe vette, és a Hernád folyón leúsztatott fa után, amit házaik javítására vittek, vámot szedett a kassaiaktól, ezért az uralkodó 1407-ben több alkalommal ennek betartására szólította fel.¹¹⁶ Pelsőci János a Hernád melletti Sáros megyei Szokolynál szedett a leúsztatott fák után vámot.¹¹⁷ A kassaiaktól azonban a későbbiekben is szedtek vámot a Hernád folyón az épületfa után, ezért Zsigmond 1425-ben átírta és megerősítette 1407. évi oklevelét.¹¹⁸

A királyi sókamarákból a kassaiak számára kiutalt sót a város lakói szintén uralkodói kiváltságok segítségével vámentesen szállíthatták a városba. Ez vonatkozott a máramarosi kamarára,¹¹⁹ a szolnoki kamarára,¹²⁰ a rónai (Máramaros) kamarára.¹²¹ A Budáról Kassára költöző barchent-szövöket is 1419-ben Zsigmond a költözködés idejére felmenti a két város között a vámok fizetése alól,¹²² mely szinte természetesnek is mondható, ha figyelembe vesszük, hogy Zsigmond nem sokkal korábban Kassát a barchentkésztítés monopóliumával ruházta fel,¹²³ azaz Kassán kívül más városban erre ezt követően már nem volt lehetőség.¹²⁴

Kassa hosszú utat járt be, mire a középkor végére teljes, az egész országra szóló vámentességét elérte. Rögös út volt, melynek során Kassa többször kompromisszumokat volt kénytelen kötni, és több pert is le kellett folytatnia.¹²⁵ Az egyik leghosszabb ideig tartó vita a somosi vám miatt alakult ki. 1464 előtt megegyezett a város Berzevici Istvánnal és Pasek Péterrel, melynek értelmében a kassaiak nem fizettek Somoson vámot, ők pedig Licsérd és Abos erdejében a Tárca folyón lévő hídhoz fát vághatnak.¹²⁶ Miután azonban a Lapospatakiak visszaszerezték az erdőket a kassaiaktól, az egyezség felborult, bár a Lapispatakiak arra ígéretet tettek, ha Somos a kezükre jut, akkor a kassaiak ottani vámentességét megtartják.¹²⁷ Kassa így újra egyezséget kötött Berzevici Istvánnal, és megállapodtak a vámtételekben, melyek alapján a kassaiak a későbbiekben a

¹¹⁵ unanimes decreto sanximus et statuimus ut de lignis quibus tamquam et tantumquam maneri existant ad aliquam civitatum nostrarum regalium super aquis seu fluvius adducendis et apportandi nullum tributum exigi deberet — DF 269 322.

¹¹⁶ 1407. jan. 23: DF 269 322; 1407. júl. 19: DF 269 321 (ZsO II/1. 5632. sz.).

¹¹⁷ 1423: tributo tantummodo de struibz lignorum super fluvio Harnad vocato descenditibus in villa Zakolya predicti exigi solito — ZsO XII. 1275. sz.; Szokolját Zsigmond 1387-ben adományozta Bebek Imrének és Detrének (ZsO I. 76. sz.), a későbbiekben azonban az Akos nem másik ágánál, Pelsőci János felmenői kezében találjuk a várat és a vámot (ZsO I. 1138., 1778. sz.). 1423-ban azonban uralkodó Pálóci Máténak adományozza azt, ZsO X. 1275. sz.

¹¹⁸ DF 269 333 (ZsO XII. 583. sz.)=DF 269 336.; 1425-ben a leleszi konventtel is átíratják a kassaiak Zsigmond 1407. évi kiváltságlevelét, DF 269 335. (ZsO XII. 480. sz.).

¹¹⁹ 1419. jún. 20: DF 269 325; 1423. okt. 31: DF 269 329= DF 269 330= DF 269 331; 1460. jan. 25: DF 249 354; 1498: AMK AS F 114.; 1498: AMK AS F 111.

¹²⁰ 1457. márc. 14: DF 269 342; 1458. márc. 23: DF 269 353; 1492: AMK AS F 109.

¹²¹ 1460. nov. 27: DF 269 365.

¹²² DF 269 324.

¹²³ Vö. WENZEL GUSZTÁV: *Kassa város parketkésztése a XV. század kezdetén*. Pest 1871.

¹²⁴ Ezen túl a vászonfehérítést is csak Kassán és Bártfán engedélyezte.

¹²⁵ A nagyváradi vámperber is részt vett a város, Vö. KUBINYI A.: *A városi rend kialakulása* i.m. 312–322. pp.; 1478: DF 269 372.

¹²⁶ DL 16 052.

¹²⁷ Uo.

vámot fizetik.¹²⁸ Miután a kassaiaknak országos vámmentességüket sikerült kellőképpen megerősíteni, újra feléleződött a viszony a város és a somosi vámot birtoklók között. A pereskedés során Kassa több esetben Bártfával, Lőcsével, Eperjessel és Kisszebennel közösen lépett fel a somosi vámszedéssel szemben.¹²⁹ II. Ulászló a városoknak adott igazat, és megtiltotta, hogy Somoson tőlük vámot szedjenek,¹³⁰ a vita azonban a középkort követően is folyt.¹³¹

A kassaiak számára a vámmentesség megszerzése és érvényre juttatása különösen fontos volt, hiszen mint lerakat joggal rendelkező város,¹³² mind a kül-, mind a belkereskedelemből hasznot szeretett volna húzni. A nagyszámú vámhelyen kifizetett vám azonban megnövelte volna a város kereskedőinek költségét, és ez egy olyan szempont volt, ami miatt érdemes volt újra és újra lépéseket tenni az országos vámmentesség elérésére, illetőleg érvényre juttatására.

¹²⁸ DL 16 572.; Vö. DRASKÓCZY ISTVÁN: *A somosi vám a 13–14. században*. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv. Szerk.: Tusor Péter. Budapest 1998. 55. p.

¹²⁹ 1500: DF 216 306; 1514: DF 217 316; 1516: DF 217 552.

¹³⁰ 1505: DF 229 265.

¹³¹ H. NÉMETH ISTVÁN: *Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon* 2. kötet Bp. 2004. 128. p.

¹³² Vö. FARKAS RÓBERT: *Kassa árúmegállító joga. A város titkos levéltárának adatai alapján*. Kassa 1893.; WEISZ B.: *Vásárok és lerakatok* i.m. 60, 91–98. pp.